

ROCZNIK TOMISTYCZNY
8 (2019)

ROCZNIK TOMISTYCZNY
8 (2019)

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHES JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY
8 (2019)

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzuski (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Natalia Herold (internet), Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Mieczysław Gogacz, Pavol Dancák, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień, Karolina Ćwik, Paul J. Cornish, Tomasz Pawlikowski, Marie-Dominique Goutierre, Piotr Mazur, Grzegorz Hołub, Andrzej Jonkisz, Marek Prokop, Mikołaj Krasnodębski, Piotr Roszak, Henryk Anzulewicz, Piotr Jaroszyński, Imelda Chłodna-Błach

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Ewa A. Pichola, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, Iwona Bartnicka (j. francuski), Adam M. Filipowicz, Michał Zembrzuski (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2019

ISSN 2300-1976

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów POLSKA

www.roczniktomistyczny.pl

e-mail: redakcja@roczniktomistyczny.pl

Druk i dystrybucja:

WYDAWNICTWO von borowiecky

05-250 Radzymin

ul. Korczaka 9E

tel./fax (0 22) 631 43 93,

tel. 0 501 102 977

www.vb.com.pl e-mail: ksiegaria@vb.com.pl

WYDAWNICTWO
von borowiecky

Spis treści

Od Redakcji.....	11
Richard Fafara Ideologia i filozofia arystotelesowska.....	13
Mieczysław Gogacz La vérité, fondement de l'éthique.....	23
Peter A. Redpath Why Western Catholic Higher Education Needs to Recover Its Soul.....	31
Dawid Lipski Nauczanie etyki w szkołach podstawowych – kilka uwag.....	37

Rozprawy i artykuły

Marek P. Prokop Wpływ filozofii Awicenny na metafizykę Tomasza z Akwinu. Przegląd źródeł i opracowań.....	47
Magdalena Płotka Hylemorficzna jedność radości: ujęcie Awicenny i św. Tomasza z Akwinu.....	61
Andrzej T. Kubanowski The Elements of Thomas Aquinas' Theology of the Church in his <i>Commentary on Letter to Ephesians</i>	73
Marian Kowalski Die Architektur der Summa theologiae des Thomas von Aquin.....	87
Marcin Trepczyński The Aquinas's paths of thinking about predestination in the <i>Summa Theologiae</i>	103
Michał Zembrzowski Poznanie Adama i wiedza Chrystusa a intelekt możliwościowy i czynny. Ujęcie Tomasza z Akwinu.....	123
Marcin Sieńkowski Koncepcja intelektu a rozumienie wiary. Zestawienie poglądów Tomasza z Akwinu, Immanuela Kanta i Augusta Comte'a.....	139
Artur Andrzejuk Antropologiczne podstawy etyki.....	157
Tomasz Ćwiertniak Tomizm egzystencjalny Mieczysława A. Krąpca a tomizm konsekwentny Mieczysława Gogacza. Ku analizie porównawczej.....	173
Marian Kryk Ojciec Jacek Woroniecki: Filozoficzne źródła i konsekwencje Rewolucji Francuskiej.....	197
Marcin Karas Filozofia tomistyczna w środowiskach integrizmu katolickiego w Polsce.....	215

Izabella Andrzejuk	
Patriotyzm w etyce tomistycznej	229
Marcin Worek	
Wyznaczniki realizmu filozoficznego w rozumieniu M.A. Krąpca i É. Gilsona	241
Kacper K. Sakowicz	
Spór o koncepcję życia. Polemika Mieczysława A. Krąpca z Kazimierzem Kłósakiem	257
Ewa Agnieszka Pichola	
Dietrich von Hildebrand's Correction of the Teaching on the End of Catholic Marriage	275

Edycje i tłumaczenia

Marek Prokop	
Al-Kindi, <i>Pismo o intelekcie</i>. Wprowadzenie do przekładu z języka arabskiego	297
Michał Zembrzusi	
Al-Kindi, <i>O intelekcie</i>. Wprowadzenie do przekładu z języka łacińskiego	301
Al-Kindi	
<i>Risala fīl-'Aql</i>	308
Al-Kindi	
<i>Pismo o intelekcie</i> (tłum. Marek P. Prokop)	308
Al-Kindi	
<i>De intellectu (et intellecto)</i> (tłum na łac. Dominik Gundissalvi?)	309
Al-Kindi	
<i>O intelekcie (i tym, co poznane intelektualnie)</i> (tłum. Michał Zembrzusi)	309

Sprawozdania i recenzje

Natalia Herold	
Działalność Naukowego Towarzystwa Tomistycznego w roku akademickim 2018-2019	323
Izabella Andrzejuk	
Konferencja „Tomizm konsekwentny” z okazji 92. urodzin prof. Mieczysława Gogacza 17 listopada 2018	339
Krzysztof Kalka	
Recenzja: Urszula Wolska, <i>Człowiek rzecz czy osoba?</i> Wydawnictwo von borowiecky, Radzymin 2017, stron 331	343
Maciej Nowak	
Recenzja: Paweł Rojek, <i>Tropy i uniwersalia. Badania ontologiczne</i>, Wydawnictwo Naukowe Semper Warszawa 2019, stron 296	347

Stanisław Janeczek Mieczysław Gogacz – filozof klasyczny. Recenzja: A. Andrzejuk, D. Lipski, M. Płotka, M. Zembrzuski, <i>Mieczysław Gogacz</i> , red. A. Andrzejuk, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie 2019, stron 236; toż w wersji angielskiej, tamże, stron 245	353
Jerzy Tupikowski Recenzja: M.T. Handzel, <i>Teoria poznania samego siebie Hryhorija Sawycza Skoworody</i> , Głogów-Kraków: Theos – Logos 2019, stron 200	361
Nota o autorach.....	365

Table of Contents

Editorial.....	11
Richard Fafara Ideology and Aristotelian philosophy.....	13
Mieczysław Gogacz The truth as a basis for ethics.....	23
Peter A. Redpath Why Western Catholic Higher Education Needs to Recover Its Soul.....	31
Dawid Lipski Teaching of ethics in primary schools – a few remarks.....	37

Dissertations and Articles

Marek P. Prokop Influence of Avicenna's philosophy on the metaphysics of Thomas Aquinas. Review of sources and studies.....	47
Magdalena Płotka Hylomorphic unity of joy: Avicenna's and Thomas Aquinas's accounts.....	61
Andrzej T. Kubanowski The Elements of Thomas Aquinas' Theology of the Church in his <i>Commentary on Letter to Ephesians</i>	73
Marian Kowalski The Architecture of Thomas Aquinas's <i>Summa theologiae</i>	87
Marcin Trepczyński The Aquinas's paths of thinking about predestination in the <i>Summa Theologiae</i>	103
Michał Zembrzuski The Cognition of Adam and Knowledge of Christ in the Context of Potential and Agent Intellect.....	123
Marcin Sieńkowski The conception of the intellect and the understanding of faith. A juxtaposition of the views of Thomas Aquinas, Immanuel Kant and Auguste Comte.....	139
Artur Andrzejuk Anthropological foundations of ethics.....	157
Tomasz Ćwiertniak The Existential Thomism of Mieczysław A. Krąpiec and Consequential Thomism of Mieczysław Gogacz. Perspectives for Comparative Analysis.....	173
Marian Kryk Father Jacek Woroniecki: Philosophical sources and consequences of the French Revolution.....	197
Marcin Karas Thomism in Polish Roman Catholic Integristic movement today.....	215

Izabella Andrzejuk	
Patriotism in thomistic ethics	229
Marcin Worek	
Determinants of philosophical realism according to Étienne Gilson and Mieczysław Albert Krąpiec	241
Kacper K. Sakowicz	
A dispute about the concept of life. Discussion of Mieczysław A. Krąpiec with Kazimierz Kłósak	257
Ewa Agnieszka Pichola	
Dietrich von Hildebrand's Correction of the Teaching on the End of Catholic Marriage	275

Editions and Translations

Marek Prokop	
Al-Kindi, <i>On intellect. Introduction to the Arabic translation</i>	297
Michał Zembrzuski	
Al-Kindi, <i>On intellect. Introduction to the Latin translation</i>	301
Al-Kindi	
<i>Risala fīl-'Aql</i>	308
Al-Kindi	
<i>On intellect</i> (trans. Marek P. Prokop)	308
Al-Kindi	
<i>De intellectu (et intellecto)</i> (trans. from Latin by Dominic Gundissalvi?)	309
Al-Kindi	
<i>On intellect (and what is intellectually cognized)</i> (trans. Michał Zembrzuski)	309

Reports and Reviews

Natalia Herold	
Activities of the Scientific Thomistic Society in the academic year 2018-2019	323
Izabella Andrzejuk	
„Consequential Tomism” conference on the occasion of the 92nd birthday of prof. Mieczysław Gogacz November 17, 2018	339
Krzysztof Kalka	
Rev.: Urszula Wolska, <i>Człowiek rzecz czy osoba?</i> Wydawnictwo von borowiecky, Radzymin 2017, pages 331	343
Maciej Nowak	
Rev.: Paweł Rojek, <i>Tropy i uniwersalia. Badania ontologiczne</i>, Wydawnictwo Naukowe Semper Warszawa 2019, pages 296	347

Stanisław Janeczek	
Mieczysław Gogacz – filozof klasyczny. Review: A. Andrzejuk, D. Lipski, M. Płotka, M. Zembrzuski, <i>Mieczysław Gogacz</i> , ed. A. Andrzejuk, Cracow: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum in Cracow 2019, pages 236; English version, <i>ibidem</i> , pages 245	353
Jerzy Tupikowski	
Review: M.T. Handzel, <i>Teoria poznania samego siebie Hryhorija Sawycza Skoworody</i> , Głogów-Cracow: Theos – Logos 2019, pages 200	361
Note about authors	421

Patriotyzm w etyce tomistycznej

Słowa kluczowe: etyka tomistyczna, patriotyzm, J. Woroniecki, J.M. Bocheński

I. Źródła rozumienia istoty patriotyzmu w tomizmie – św. Tomasz z Akwinu

Jeśli chce się przeanalizować zagadnienie patriotyzmu u współczesnych kontynuatorów myśli św. Tomasza z Akwinu, to nie sposób nie zacząć od tego, co sam Tomasz napisał o patriotyzmie¹. Choć słowo „patriotyzm” nie pada w rozważaniach samego Akwinaty, to jednak nie znaczy, że autor nie podejmował zagadnień z nim związanych. Miłość i szacunek do ojczyzny – bo tym w swej istocie jest patriotyzm według Tomasza – mieści się w takiej cnotce jak pietyzm. W ten sposób, aby zrozumieć patriotyzm

po Tomaszowemu, musimy przyrzeć się bliżej pietyzmowi.

Akwinata temat pietyzmu podejmuje niejako „przy okazji” omawiania cnoty sprawiedliwości, w II-II *Sumy teologii*, w kwestiach: 57–80 oraz w kwestii 101. To tam określa pietyzm jako cnotę uzdalniającą jej posiadacza do okazywania czci rodzicom, krewnym oraz ojczyźnie². Choć zdaniem Tomasza pietyzm jest odrębną co do gatunku cnotą, to jednak jest związany ze sprawiedliwością. Jak bowiem do istoty sprawiedliwości

Dr Izabella Andrzejuk, nauczyciel etyki.

¹ Artykuł był opublikowany na stronach zlikwidowanego czasopisma internetowego: „Nowa Paideia” 5 (2015), s. 50–56.

² Sancti Thomae de Aquino, *Summa theologiae*, Alba–Editiones–Palinae, II – II, q. 101, a.1 c. Dalej cytuję: *S. th.*

należy oddawanie każdemu tego, co mu się słusznie należy, tak w przypadku pietyzmu istnieje pewna odrębna podstawa tej należności. Jest nią wyjątkowa pozycja osób, do których odnosimy się z czcią i szacunkiem, ponieważ są dla nas albo źródłem utrzymania, albo piastują ważne stanowiska (np. prezydent)³. Dla Tomasza zarazem przez cnotę pietyzmu wyraża się niejako publicznie miłość do rodziców i ojczyzny. Stąd w późniejszych (już współczesnych) tekstach tomistycznych pojawią się pewne trudności w określeniu czy pietyzm jest pewną miłością, czy raczej sprawiedliwością. Akwinata rozwiązuje to następująco. Zauważa bowiem, że miłość jako pewne odniesienie do drugiej osoby, nie jest za każdym razem taka sama. Jesteśmy przecież z różnymi osobami w różnych relacjach. Miłość do rodziców nie będzie taka sama jak do współmałżonka, dzieci bądź przyjaciół. Każda z wymienionych tu relacji będzie miała inny charakter, właśnie ze względu na łączące ją podmioty i kresy. W ten sposób można po-

wiedzieć, że członków swojej rodziny kochamy ze względu na łączące nas więzy krwi i wspólne pochodzenie; a z kolei miłość członków wspólnoty państwowej będzie się budowała na przynależności do tego samego państwa⁴. Na tej podstawie może Tomasz stwierdzić, że w sprawach dotyczących więzi naturalnych jesteśmy zobowiązani darczyć większą miłością naszych krewnych, w sprawach zaś państwa – współobywateli. W ten sposób pewną zasadą ułatwiającą nam układanie sobie relacji z innymi osobami staje się sprawiedliwość, bo przecież ona pozwala ustalić „co komu się należy”⁵. Można zatem pokusić się o doprecyzowanie w duchu Akwinaty cnoty patriotyzmu jako cnoty, która uzdalnia człowieka do oddania ojczyźnie z czcią i miłością tego, co jej się należy. Przy czym trzeba pamiętać, że nie będzie tu żadnej granicy tej należności (od ojczyzny otrzymaliśmy wszystko, więc poświęcamy jej wszystkie swoje wysiłki).

2. Pietyzm jako patriotyzm w ujęciu Jacka Woronieckiego

Z bardziej rozbudowaną problematyką patriotyzmu u XX-wiecznych i współczesnych tomistów mamy do czynienia

u Jacka Woronieckiego i u Józefa Marii Bocheńskiego. Pierwszy z wymienionych określa patriotyzm jako zespół cnot.

³ *S. th.*, II-II, q.101, a. 3 c. Wydaje się, że dla Tomasza postrzeganie ojczyzny jako źródła utrzymania jest kluczowym zagadnieniem, odróżniającym pietyzm od np. sprawiedliwości prawnej. Ojczyzna jest bowiem dla nas *essendi principium*, a pietyzm wyraża się w uznaniu tego faktu i właściwym dla niego postępowaniu. Podczas gdy sprawiedliwość prawna (*iustitia legalis*) odnosi się do dobra naszej ojczyzny jako pewnego dobra wspólnego. Zob. tamże, ad.3.

⁴ *S. th.*, II-II, q. 26, a.8 c. „*Et ideo in his quae pertinent ad naturam plus debemus diligere consanguineos; in his autem quae pertinent ad civilem conversationem plus debemus diligere concives; et in bellicis plus commilitones*”.

⁵ Warto zwrócić uwagę, że takie uporządkowanie problemu Tomasz zapożycza od Arystotelesa, powołując się na 9 księgę jego *Etyki nikomachejskiej*.

W ten sposób pojawia się pewna modyfikacja w stosunku do Tomaszowej *pietas*, która była przecież jedną cnotą. Dla Woronieckiego na patriotyzm składają się: miłość do rodziców i ojczyzny, sprawiedliwość współdzielcza oraz cześć względem wspólnoty, w której wzrastaliśmy⁶. Wydaje się także, że dla omawianego autora źródłem, z którego wyrasta patriotyzm, jest rodzina i właściwy stosunek do rodziców. To właśnie ta wspólnota staje się dla człowieka pierwszą szkołą patriotyzmu, gdzie kształtuje się właściwe odniesienie dziecka względem rodziców. Cnota ta sprowadza się do szacunku dla rodziców. Temat traktowania patriotyzmu jako zespołu cnot wydaje się tu o tyle ciekawy, że sama miłość nie wystarczy, aby w człowieku utrwałała się postawa patriotyczna. Do tego – według Woronieckiego – potrzebna jest sprawiedliwość, dzięki której każda jednostka gotowa jest troszczyć się o dobro całej wspólnoty. Tej wspólnoty – jak zauważa autor – pojedynczy człowiek zawdzięcza swój pełny rozwój fizyczny, duchowy i moralny⁷. Sprawiedliwość współdzielcza, jako oddawanie ojczyźnie tego, co się jej należy, wyraża się w następujących działaniach: poszanowaniu praw własnego kraju, pracy na rzecz utrzymania ojczyzny oraz w gotowości do świadczeń na jej korzyść i wreszcie w gotowości do jej obrony (nawet kosztem własnego życia). W ten spo-

sób patriotyzm obejmuje swoim zasięgiem zarówno zwykłe codzienne zachowania obywateli, jak np.: płacenie podatków, jak i sytuacje nadzwyczajne (często wymagające wręcz heroizmu), np.: wojna obronna.

Natomiast cześć, należąca zdaniem Woronieckiego do patriotyzmu, jest w swej istocie hołdem składanym społeczności, której tak wiele zawdzięczamy. Cześć składana wspólnocie da się porównać z czcią, którą jesteśmy winni swoim rodzicom, i obejmuje przedstawicieli naszej ojczyzny, sprawujących władzę. Woroniecki zauważa, że nawet gdy osoby sprawujące władzę same z siebie nie są godne czci i zachowują się nieczemnie, to i tak jesteśmy zobowiązani do odnoszenia się z czcią wobec nich, z uwagi na to, iż reprezentują pewną całość – właśnie ojczyznę. Wydaje się, że prościej takie uzasadnienie przyjąć, jeśli uświadomimy sobie, co przedstawiciele władzy uosabiają w ramach owej całości. Woronieckiemu chodzi tu przede wszystkim o narodowe obyczaje, historię narodu (to wiąże się z zabytkami ojczyzny i wszelkimi dokonaniem z przeszłości), a wreszcie o symbole narodowe i państwowe (godło, flaga)⁸. Wymieniając wszystkie te elementy, zaznacza on zarazem, że budują one jedność narodu, co wydaje się niebagatelne w przypadku wychowania patriotycznego. Zdaniem Woronieckiego wychowanie patrioty-

⁶ Warto jeszcze dodać, że zdaniem Woronieckiego sprawiedliwość współdzielcza pomaga w uznaniu pierwszeństwa dobra wspólnego przed dobrem osobistym. Zob.: J. Woroniecki, *Katolicka etyka wychowawcza*, II/2, Lublin 1986, s. 123.

⁷ Należy zaznaczyć, że dla Woronieckiego (podobnie jak dla Tomaszego) nie ma takiej miary, zgodnie z którą moglibyśmy zrewanżować się ojczyźnie za to, co od niej otrzymaliśmy. Zob.: Tamże, s. 124-125.

⁸ Tamże, s. 125-126.

zmu sprowadza się do nabywania już od młodości przez człowieka stosownych cnót (wspomnianej sprawiedliwości, miłości oraz czci). Określa on to następującym zdaniem: „Patriotyzm powinien wytworzyć w duszach młodzieży stałą nastrój pietyzmu do wszystkiego, co ojczyzny dotyczy – jej teraźniejszości, przeszłości i przyszłości”⁹. Ów pietyzm owocuje ostatecznie czymś, co można by nazwać pozytywnym nastawieniem do ojczyzny, a co zarazem sprawia, że nawet jej konieczna krytyka jest zaprawiona miłością. Woroniecki uważa bowiem, że czymś nagannym jest postawa krytykanctwa wobec ojczystego kraju (zwłaszcza jeśli tę krytykę głosimy wobec innych narodów). Takie zachowanie, według niego, ma znamiona szkalowania własnego kraju i należy się go wystrzeżać¹⁰.

Ostatnim zagadnieniem, związanym z patriotyzmem u Woronieckiego, jest błędne jego rozumienie. Pierwszą pomyłką, na którą zwraca on uwagę, jest mylenie patriotyzmu z nacjonalizmem. Ten ostatni bowiem nie jest wypaczeniem patriotyzmu, lecz doktryną o życiu narodowym i jego źródłach¹¹.

Z kolei pewnymi wypaczeniami patriotyzmu są szowinizm i mesjanizm. Woroniecki zauważa, że pierwsza z wymienionych postaw buduje się na więk-

szej miłości do rodaków aniżeli do innych narodów. Jest to o tyle zrozumiałe, że psychologiczną podstawą miłości do własnego narodu jest wspólny język i obyczaje. Jednakże nie jest to jeszcze szowinizm, który w swej istocie polega na nienawiści żywionej do innych narodów, przy jednoczesnej miłości do własnego narodu. Sam Woroniecki nazywa szowinizm „przerostem patriotyzmu” i zwraca uwagę, iż pewnym remedium na taką postawę jest chrześcijańska pokora, pozwalająca widzieć i siebie, i inne narody w świetle prawdy¹².

Drugim wypaczeniem patriotyzmu, na które Woroniecki zwraca uwagę, jest mesjanizm. Określa on tę postawę jako przekonanie, że nasz własny naród ma powierzone przez Chrystusa jakieś specjalne zadania, misję do wykonania i w ten sposób jest wyróżniony spośród innych narodów. Wówczas pozycja wybranego narodu przypomina pozycję Izraela przed przyjściem Chrystusa. Zdaniem Woronieckiego postawa taka jest z gruntu błędna, gdyż przeczy temu, że każdy naród – od momentu swego zaistnienia wśród narodów chrześcijańskich – jest powołany do realizowania wskazań Chrystusa. Trudno zatem mówić o jakiejś szczególnej misji, która by wyróżniała jeden naród spośród innych.

⁹ Tamże, s. 127.

¹⁰ Woroniecki mówi tu wręcz o postawie niechęci i pogardy wobec własnej ojczyzny, które są nierzadko prezentowane w polityce czy w dziejopisarstwie. Takie zachowania wydają się wciąż aktualnym problemem. Zob.: tamże, s. 127.

¹¹ Tamże, s. 122.

¹² Woroniecki nazywa też szowinizm „manią wielkości”. Tamże, s. 128.

3. Pietyzm jako patriotyzm w ujęciu Józefa Marii Bocheńskiego

Bocheński poświęcił patriotyzmowi osobne fragmenty swojej etyki, a za swoje rozwiniecie tematu patriotyzmu można też uznać jego dziełko *De virtute militari. Zarys etyki wojskowej*¹³. Przyjęło się uznawać, że sam Bocheński w kwestiach poświęconych patriotyzmowi pozostaje pod wiernym wpływem Woronieckiego¹⁴. Warto zatem prześledzić jego rozważania, choćby po to, aby potwierdzić tę tezę lub jej zaprzeczyć.

Bocheński, aby określić, czym jest patriotyzm, uznaje, że trzeba najpierw doprecyzować rozumienie terminu „ojczyzna”¹⁵. Przyjmuje on za Woronieckim rozumienie ojczyzny jako pewnego zbioru

relacji, które stanowią źródło szeroko rozumianego bytu człowieka. Zatem na ojczyznę będą się składały: kraj, historia, kultura (i duchowa, i materialna), wspólnota ludzi powiązanych obyczajami. Przy czym, według Bocheńskiego, najistotniejszymi czynnikami są te kulturowe¹⁶. Zauważa też, że takie rozumienie ojczyzny powoduje, że ujmujemy ją jakby w dwóch wymiarach: jeden związany jest z miłością, drugi ze sprawiedliwością. Podobnie w związku z tym można ujmować patriotyzm: albo jako przejaw miłości, albo jako przejaw sprawiedliwości.

3.1. Patriotyzm jako miłość

Takie rozumienie patriotyzmu związane jest z rządami Bożymi na ziemi i z opatrnością Bożą. Bocheński zaznacza, że każdy człowiek ma obowiązek głoszenia chwały Bożej i realizowania przykazania miłości Boga. Z tego właśnie wynika postawa służenia kulturze narodowej. Warto zaznaczyć wyraźnie, iż dla

Bocheńskiego taka służba ojczyźnie, troszczenie się o jej rozwój na wszystkich polach, jest po prostu głoszeniem, rozpowszechnianiem chwały Bożej. Każdy, kto troszczy się o własny kraj, zarazem chwali Boga i kocha Go. Bocheński określa taką postawę jako bycie „odpowiedzialnymi za pewien odbłask

¹³ Podobnie jak inne teksty Bocheńskiego i ten doczekał się kilku wydań. Dysponuję wydaniem z roku 1999.

¹⁴ Zresztą sam Bocheński potwierdza tę powszechną opinię. Zob.: J. M. Bocheński, *Patriotyzm. Męstwo. Prawość żołnierska*, Komorów b.r.w. (przedruk wydania pierwszego z 1989 roku, pt.: *Katastrofa Pacyfizmu*), s. 9.

¹⁵ Należy dodać, że nie wszyscy autorzy tomistyczni ujmowali w ten sam sposób ojczyznę. Wydaje się, że nieco ciekawszym i może głębszym ujęciem, czym jest ojczyzna, jest propozycja Mieczysława Gogacza, który raczej akcentował tu problematykę relacji, a w niej szczególnie miłość. Stąd określił on ojczyznę jako „uszcześliwiające doznanie relacji z osobami, które dają poczucie bezpieczeństwa i wyklucza samotność”. Zob. M. Gogacz, *Mądrość buduje państwo. Człowiek i polityka. Rozważania filozoficzne i religijne*, Niepokalanów 1993, s. 168-169.

¹⁶ Szerzej o kulturze i ojczyźnie, J. M. Bocheński, *Patriotyzm. Męstwo. Prawość żołnierska*, Komorów b.r.w. (przedruk wydania pierwszego z 1989 roku, pt.: *Katastrofa pacyfizmu*), s. 10-11.

Boskiej świętości, przejawiający się we wszystkim, co ojczyzną nazywamy...¹⁷. To odniesienie dotyczy oczywiście przede wszystkim ojczyzny, ale nie tylko. Autor zauważa bowiem, że nakaz miłości Boga jest związany z nakazem miłości bliźniego. Kochając Boga we wszystkim, co dobre i piękne, podobnie mamy odnosić się do bliźnich¹⁸. Przede

wszystkim winni jesteśmy miłość tym osobom, z którymi opatrność Boża związała nas najmocniej (rodzina, krewni, rodacy), lecz naszą miłością mamy też obejmować (choć w dalszej kolejności) również cudzoziemców. Takie podejście do przykazania miłości chroni nas zarazem przed szowinizmem.

3.2. Patriotyzm jako sprawiedliwość

Tak rozumiany patriotyzm Bocheński określa jako pewną cnotę, która uzdalnia nas do odwdzięczania się za otrzymane dary w postaci naszej formacji intelektualnej, duchowej, fizycznej. Ojczyzna jest właśnie dla nas źródłem naszego bytu, zawdzięczamy jej dosłownie wszystko i z tego powodu jesteśmy zobowiązani przynajmniej do prób zrewanżowania się za to. Ciekawy wydaje się fakt, że właściwie dopiero tu, przy okazji wyjaśniania patriotyzmu jako pewnego typu sprawiedliwości, Bocheński formułuje swoistą definicję tej cnoty. Określa on bowiem patriotyzm jako cnotę woli, która pozwala łatwo i energicznie pełnić obowiązki wobec ojczyzny¹⁹. Przy okazji rozumienia patriotyzmu jako sprawiedliwości omawiany autor kładzie jeszcze nacisk na wzajemne relacje między sprawiedliwością w ogóle a samym patriotyzmem. Zdaniem Bocheń-

skiego, aby można było mówić o patriotyzmie we właściwym tego słowa znaczeniu, nie może on popadać w konflikt ze sprawiedliwością jako taką. Znacząca on zarazem, że w imię sprawiedliwości mamy większe obowiązki wobec własnej ojczyzny, aniżeli wobec innych²⁰.

Z dotychczas zaprezentowanego ujęcia patriotyzmu Bocheński wyprowadza różnorakie wnioski. Do tych najbliższych należałaby odpowiedź na pytanie o uzasadnienie pierwszeństwa miłości względem ojczyzny aniżeli innych wspólnot; temat obowiązków względem ojczyzny; a także problematyka wychowania postaw patriotycznych²¹.

Pierwsza kwestia, związana z faktem, że przede wszystkim naszej ojczyźnie należy się okazywanie miłości, ma swoje podstawy w tym, czym dla każdego człowieka jest ojczyzna. Należy – zda-

¹⁷ Tamże, s. 12.

¹⁸ Tamże, s. 14.

¹⁹ Tamże, s. 12. Warto dodać, iż sformułowania „energicznie” oraz „łatwo” kojarzą się ze swoimi odpowiednikami łacińskimi, stosowanymi do definiowania sprawności. Chodzi tu o terminy: *firmiter* i *expedite*, którymi posługuje się A. I. Mennesier. Zob.: *Wprowadzenie do zagadnień teologicznych. Teologia moralna*, praca zbiorowa, Poznań–Warszawa–Lublin 1967, s. 213.

²⁰ J. M. Bocheński, *dz. cyt.*, s. 14.

²¹ Wydaje się, że tematem związanym z patriotyzmem będzie także kwestia etyki wojskowej, której to kwestii w tym artykule nie podejmujemy.

niem Bocheńskiego – pamiętać, że jest ona źródłem bytu i szczególnie to uzasadnienie pasuje do Polski. Omawiany autor ujmuje to następująco: „W Polsce tą jednostką niezmiernie przewyższającą inne swoim znaczeniem kulturalnym, a więc i wpływem na to, czym jesteśmy i co za tym idzie, prawem do nas – jest Polska jako całość. To, czym jesteśmy duchowo (a to jest czynnik w człowieku najważniejszy), jest w znacznej mierze jej zasługą”²².

Patriotyzm wyraża się także w pełnieniu określonych obowiązków. O sprawności bowiem o tyle możemy mówić, o ile przejawia się ona w określonych działaniach człowieka usprawnionego. Jakie zatem obowiązki – według Bocheńskiego – wynikają z postawy patriotycznej? Pierwszym i zasadniczym obowiązkiem jest usprawnianie siebie samego w cnotach. Miłość do ojczyzny wyraża się także w tym, że jej obywatele chcą być jak najdoskonalsi (tu zresztą realizuje się patriotyzm jako miłość). Obowiązek pracy nad samym sobą obejmuje nie tylko zdobywanie rzetelnej i szerokiej wiedzy o własnej ojczyźnie, ale także „uprawę” siebie właśnie pod kątem określonej przynależności narodowej. Wiedza o ojczyźnie stanowi pewną podstawę. Jak bowiem rozwijać w sobie coś, czego nie znamy? Następnie – gdy już znamy kulturę ojczystą – naszym obowiązkiem jest rozwijać ją w sobie i pielęgnować, gdyż jest to zarazem głoszenie chwały Bożej. Bocheński ujmuje to krót-

ko: „Polak jest wobec Boga odpowiedzialny za ów specyficzny odcień tej chwały, którą nazywa się kulturą polską”²³. Doskonalenie samego siebie powinno zawsze uwzględniać coś, co Bocheński nazywa „charakterem ojczystym”, a co w gruncie rzeczy jest osobowością i charakterem człowieka, ale pod kątem ukształtowania tych elementów przez rodzimą kulturę. Ten aspekt jest – jego zdaniem – szczególnie istotny dla osób zmuszonych do życia na emigracji.

Wszystkie wymienione tu obowiązki odnoszą się swoiście do indywidualnego człowieka i jego osobistej formacji, jednak nie mniej ważne są obowiązki jednostek względem całości. Jako pierwszy Bocheński wymienia obowiązek interesowania się polityką (sprawami gospodarczymi, życiem ojczyzny); następnie obowiązek wspomagania ojczyzny (całości) własnymi siłami (pracą, pieniędzmi) i wreszcie obowiązek poświęcenia życia dla ojczyzny (jeśli będzie to konieczne)²⁴. Do wymienionych powinności można jeszcze dorzucić obowiązek pokojowego rozpowszechniania kultury ojczystej.

Bocheński, wymieniając obowiązki obywatela wobec jego własnej ojczyzny, nie zapomina o konieczności przedstawienia pewnych aspektów związanych z wychowaniem patriotycznym. Pedagogiczne aspekty patriotyzmu obejmują swym zakresem wychowanie trzech władz w człowieku: intelektu, woli i władz zmysłowych (uczuć i wyobraźni).

²² J. M. Bocheński, *Patriotyzm. Męstwo. Prawość żołnierska*, s. 15.

²³ Tamże, s. 19.

²⁴ Bocheński zaznacza wyraźnie, że w obronie ojczyzny mamy obowiązek toczyć wojnę. Z tego obowiązku może nas tylko zwolnić sytuacja, w której są dostępne inne sposoby jej obrony. Tamże, s. 22.

a. Wychowanie intelektu

Polega ono na zaplanowanym, świadomym zdobywaniu wiedzy na temat własnej ojczyzny. Istotną rolę odgrywa tu kontakt z wartościowymi dziełami kultury ojczystej. Wybór zdobywanych informacji ma świadomie ograniczać się do treści pozytywnych, budujących. Równie świadome powinno być unikanie dzieł szkalujących postacie i zachowania powszechnie uznawane za godne czci²⁵. Wiedza o ojczyźnie powinna być zdobywana w sposób zaplanowany i celowy. Oznacza to zarazem, że nie należy tu ulegać modzie wyszukiwania i propagowania treści negatywnych (czy wręcz szkalujących), gdyż przynosi to zły skutek wychowawczy. Postawa taka jest nazywana przez Bocheńskiego „zasadą indeksu”, co w praktyce oznacza rozmyślne unikanie pism, książek i audycji, które poniżają naszą ojczyznę i przedstawiają w „krzywym zwierciadle” dokonania bohaterów narodowych.

b. Wychowanie woli

Ponieważ patriotyzm jest cnotą woli, to właśnie jej usprawnienie jest tu głównym celem. Wychowanie intelektu oraz uczuć ma umożliwiać wprowadzanie w czyn zdobytej wiedzy z właściwą dla cnoty mocą. Dodatkową pomocą jest tu rozmyślne unikanie postępowania niepatriotycznego. Wszystkie inne aspekty wychowania służą wychowaniu woli do patriotyzmu jako swemu celowi. Chodzi bowiem o to, by wiedzę i uczucia przekuć w czyn. W tym procesie wspomaga nas: wspomniane już unika-

nie czynów niepatriotycznych, uświadamianie sobie zasad etycznych, rządzących patriotyzmem; skrupulatność w pełnieniu obowiązków patriotycznych (sprowadzająca się do spełniania większej liczby czynów patriotycznych, aniżeli tego wymaga się od nas). Wszystkie te działania mają być podejmowane świadomie, a zatem rozumnie i z rozmysłem²⁶.

c. Wychowanie władz zmysłowych

Tutaj działania wychowawcze sprowadzają się do właściwego kształtowania wyobraźni oraz uczuć. W pierwszym przypadku chodzi o zatroszczenie się, by nasza pamięć zawierała wyobrażenia rzeczy i zjawisk, które kojarzą się z uczuciem patriotyzmu. W wychowaniu wyobraźni pomocne są takie czynniki, jak: sztuka, literatura piękna, zabytki, krajobrazy, uroczystości religijne. Natomiast uczucia powinny być podsycane w nastawieniu patriotycznym przez uczestnictwo w uroczystościach patriotycznych²⁷.

Podsumowując podjętą przez Bocheńskiego problematykę wychowania patriotyzmu, możemy stwierdzić, że polega ono na usprawnieniu w tej cnotce poszczególnych władz człowieka, zarówno intelektualnych, jak i zmysłowych. Patriotyzm jako cnota wymaga, byśmy podejmowali i powtarzali konkretne działania, aż do poziomu usprawnienia się w nich, czyli do momentu, w którym patriotyzm powoduje, że jego posiadacz staje się dobry, podobnie jak i jego postępowanie.

²⁵ Tamże, s. 24.

²⁶ Tamże, s. 28-29.

²⁷ Tamże, s. 25-26.

Zakończenie

Tomistyczne ujęcia patriotyzmu w wersji J. Woronieckiego i J. M. Bocheńskiego są ciekawe i rozbudowane, choć – jak się wydaje – nie dają do końca jasnego obrazu, czym w swej istocie jest patriotyzm. Trudno na podstawie ich rozważań ustalić, czy ostatecznie będzie to jedna cnota, czy też zespół cnót (jak chce Woroniecki). Problemy te mają swoje źródło w przyjęciu, że na patriotyzm składa się i miłość, i sprawiedliwość. W świetle przyczyn tych problemów wydaje się aż zdumiewające, że Woroniecki nie skorzystał z rozwiązania Akwinaty, który zaproponował, żeby sprawiedliwość była pewną ogólną zasadą patriotyzmu, dzięki której ustalimy, w jakim stopniu i o jakim charakterze miłość będzie się należała ojczyźnie i jej członkom. Wydaje się, że w wyjaśnieniu zależności między patriotyzmem a miłością i sprawiedliwością bliższy Tomaszowi był Bocheński. Także w stosunku do rozważań na temat wychowania patriotycznego, ujęcia Bocheńskiego wydają się bardziej szczegółowe.

Niezależnie jednak od tego, jak omawiani w artykule autorzy poradzili sobie z tematem patriotyzmu, wydaje się, że jest to zagadnienie niezwykle ważne we współczesnym, postmodernistycznym świecie. Patriotyzm bowiem nie jest aktualnie popularną postawą, rzadko kojarzy się z czymś szlachetnym, godnym naśladowania, a raczej z archaicznymi zachowaniami, które co najwyżej zasługują na pogardliwe lekceważenie. Gorzej, kiedy patriotyzm jest mylony z szowinizmem czy nacjonalizmem. Propozycja obu tomistów, aby nacjonalizm rozumieć jako pewną doktrynę polityczną nie zgadza się w znacznym stopniu z aktualnie rozpowszechnionym rozumieniem nacjonalizmu²⁸, ale zdecydowanie upraszcza rozumienie i patriotyzmu, i nacjonalizmu.

Wydaje się, że w świetle zaprezentowanych poglądów patriotyzm jest cnotą szczególnie potrzebną właśnie teraz poszczególnym narodom, w tym przede wszystkim nam, Polakom.

²⁸ Wystarczy zajrzeć do opracowań encyklopedycznych czy przewodników. Na przykład *Encyklopedia politologii* proponuje następujące rozumienie nacjonalizmu: „postawa społeczno-polityczna, ruch społeczny i ideologia...”. To szerokie i wieloznaczne rozumienie nacjonalizmu nie ułatwia nam wyrobienia sobie poglądu czym ostatecznie on jest. Zob.: J. Szukalski, *Nacjonalizm*, w: *Encyklopedia politologii*, t.1, *Teoria polityki*, Kraków 1999, s. 196. Natomiast znawca problematyki doktryn politycznych, Roman Tokarczyk, określa nacjonalizm jako ideologię. Zob.: R. Tokarczyk, *Współczesne doktryny polityczne*, Kraków 1999, s. 322.

Patriotism in thomistic ethics

Key words: thomistic ethics, patriotism, J. Woroniecki, J. M. Bocheński

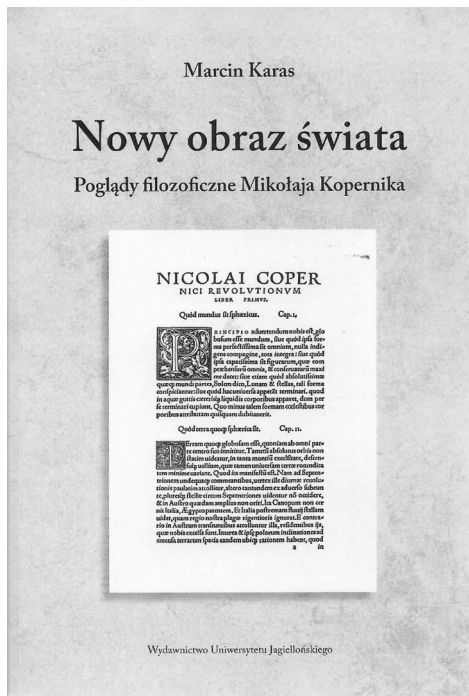
St. Thomas Aquinas did not actually work on the issue of patriotism in his deliberations. However, in *Summa theologiae* he discussed the virtue of piety, which is expressed in love, and estimates love for one's parents and one's homeland. Thus, it can be concluded that for Thomas piety is patriotism. In the twentieth century, some followers of Aquinas undertook thoughts about patriotism. Significant studies of this topic are the texts of J.M. Bocheński and J. Woroniecki. They discuss such issues as: the

essence of patriotism, patriotic education, difference between patriotism and chauvinism or nationalism.

Woroniecki believed that the family is the first school of patriotism. Bocheński however, while developing the concept of patriotism in Woroniecki's approach, focuses on the issue of education of a patriotic attitude. For this reason, in the educational process, he takes human powers: intellect, will and senses, into account and gives specific suggestions for their „cultivation”.

Bibliografia

1. Sancti Thomae de Aquino, *Summa theologiae*, Alba–Editiones–Palinae, II-II.
2. Bocheński, J. M., *Patriotyzm. Męstwo. Prawość żołnierska*, Komorów b.r.w. (przedruk wydania pierwszego z 1989 roku, pt.: *Katastrofa Pacyfizmu*).
3. Bocheński, J. M., *Szkice o nacjonalizmie i katolicyzmie polskim*, Komorów, b.r.w.
4. Bocheński, J. M., *De virtute militari. Zarys etyki wojskowej*, Kraków 1993.
5. Gogacz M., *Mądrość buduje państwo. Człowiek i polityka. Rozważania filozoficzne i religijne*, Niepokalanów 1993.
6. Mennessier I. A., *Sprawności i cnoty*, w: *Wprowadzenie do zagadnień teologicznych. Teologia moralna*, praca zbiorowa, Poznań–Warszawa–Lublin 1967.
7. Woroniecki J., *Katolicka etyka wychowawcza*, II/2, Lublin 1986.
8. *Encyklopedia politologii*, t.1, *Teoria polityki*, Kraków 1999.
9. Tokarczyk R., *Współczesne doktryny polityczne*, Kraków 1999.

Marcin Karas

*Nowy obraz świata. Poglądy
filozoficzne Mikołaja Kopernika*

Kraków, 2018

Tematem książki prof. Marcina Karasa pt. *Nowy obraz świata* są filozoficzne aspekty heliocentrycznej teorii Mikołaja Kopernika (1473 – 1543). Nie jest bowiem prawdą, że teoria ta jest wyłącznie domeną wąsko pojętej astronomii i znajduje odniesienia wyłącznie w matematyce i fizyce. Główną tezę książki jest wniosek o komplementarności filozofii, kosmologii, geometrii i wreszcie astronomii w teorii kopernikańskiej. Autor w przekonujący sposób ukazał jak te różne aspekty naukowego warsztatu astronoma wzajemnie się przenikają i uzupełniają, tworząc spójny system twierdzeń naukowych, składających się w sumie na „nowy obraz świata”. Prof. Karas ów „nowy obraz świata” Mikołaja Kopernika ukazuje jako wniosek jego badań astronomicznych, które jednak nie były przypadkowe, lecz zostały starannie zaplanowane i ukierunkowane na podstawie dogłębnej znajomości poprzedzających polskiego astronoma badań, obserwacji i obliczeń.

Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego – www.wuj.pl

Nota o Autorach

Artur Andrzejuk – prof. dr hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW), na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej oraz Sekcją Historii Filozofii. Autor szeregu publikacji z zakresu filozofii i teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się problematyką uczuć, sprawności i cnót moralnych, relacji osobowych. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7926-4070>

Izabella Andrzejuk – dr, do roku 2017 wykładowca w Wyższej Szkole Stosunków Międzynarodowych i Amerykanistyki oraz Wyższej Szkole Komunikowania, Politologii i Stosunków Międzynarodowych w Warszawie. Jest autorką ponad sześćdziesięciu artykułów o tematyce filozoficznej. Zainteresowania naukowe: historia filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska); filozofia, etyka, klasyczna teoria człowieka, filozoficzne podstawy mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007). Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4961-2580>

Tomasz Ćwiertniak – mgr filozofii i politologii, absolwent Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Magisterium z politologii uzyskał w 2011 r. na podstawie pracy „Człowiek, społeczeństwo, państwo w myśli o. M.A. Krąpca” (promotor: prof. dr hab. Wojciech Kaute), zaś magisterium z filozofii w 2018 r. na podstawie pracy „Tomizm konsekwentny Mieczysława Gogacza na tle dziejów tomizmu” (promotor: prof. zw. dr hab. Andrzej Noras). Obecnie doktorant w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, gdzie przygotowuje rozprawę poświęconą analizie porównawczej tomizmu egzystencjalnego M.A. Krąpca i tomizmu konsekwentnego M. Gogacza. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9515-6168>

Richard Fafara – dyplom magistra i doktora filozofii zrobił na Uniwersytecie w Toronto (Kanada). Studiował również na Sorbonie w Paryżu oraz Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Jest autorem, m.in., monografii *The*

Malebranche Moment: Selections from the Letters of Étienne Gilson & Henri Gouhier (1920-1936).

Mieczysław Gogacz – prof. zw. dr hab., emerytowany profesor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (dawnej Akademii Teologii Katolickiej). Stworzył konsekwentną odmianę tomizmu egzystencjalnego. W jego ramach broni teorii aktu istnienia i zasady niesprzeczności, tezy o odrębności i wewnętrznej jedności jednostkowych bytów oraz wynikającego z tych twierdzeń realizmu i pluralizmu bytowego. Zaproponował szereg doprecyzowań w dyscyplinach filozoficznych, takich jak filozofia bytu, antropologia filozoficzna, etyka i pedagogika. Formułował podstawy etyki zawodowej lekarza, żołnierza, funkcjonariusza Straży Granicznej; wykładał te etyki na AM, WAT i UW. Uczestniczył w debatach publicznych na temat ochrony życia, etyki zawodowej, racji stanu, polityki kulturalnej i naukowej państwa. Wykaz publikacji M.Gogacza obejmuje prawie 1000 pozycji.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0517-0781>

Natalia Herold – mgr, absolwentka prawa i administracji na Uniwersytecie Gdańskim (lic.) i Uniwersytecie Warszawskim (mgr). Jest sekretarzem Zarządu Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Interesuje się filozofią klasyczną, a w niej szczególnie etyką i pedagogiką. Publikuje w „Roczniku Tomistycznym”.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4761-9495>

Stanisław Janeczek – ks. prof. dr hab. Profesor Wydziału Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Swoje badania koncentruje przede wszystkim na historii filozofii nowożytnej, zwłaszcza wieku XVII i XVIII, historii filozofii polskiej XVIII i XX w. i historii oświaty. Zajmuje się też dziejami filozofii w środowisku KUL oraz redaguje monumentalną serię wydawniczą pt. *Dydaktyka Filozofii*.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3458-8634>

Krzysztof Kalka – dr hab. prof. nadzwyczajny Państwowej Uczelni Stanisława Staszica w Pile. Zajmuje się badaniami dotyczącymi wzajemnych relacji wykształcenia i wychowania. Autor wielu publikacji z zakresu filozofii średniowiecznej, teologii, antropologii, etyki, etyki zawodowej. Interesuje się problematyką sprawności moralnych, etyką zawodową, relacjami. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza.

Marcin Karas – prof. dr hab., historyk filozofii - pracuje w Zakładzie Filozofii Polskiej Instytutu Filozofii UJ. Prowadzi badania z historii idei i z filozofii średniowiecznej, jest autorem ponad 180 publikacji. Ostatnio zajmuje się głównie kosmologią wczesnonowożytną i filozofią dziejów. Opublikował m.in. książki: *Koncepcja czasu w pismach Williama Ockhama* (Kraków 2003), *Natura i struktura wszechświata w kosmologii św. Tomasza z Akwinu* (Kraków 2007), a także prace: *Z dziejów Kościoła. Ciągłość i zmiana w Kościele rzymskokatolickim w XIX i XX wieku* (Sandomierz 2008), *Integryzm Bractwa Kapłańskiego św. Piusa X* (Kraków 2008), czy też *Historiozofia Teilharda de Chardin wobec tradycyjnej myśli chrześcijańskiej* (Kraków 2012), liczne artykuły (45) oraz przekłady (43).

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2288-9512>

Marian Kowalski – absolwent germanistyki w Instytucie Germanistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Tam również kontynuuje studia jako doktorant. W kręgu jego zainteresowań badawczych są zagadnienia z pogranicza lingwistyki i filozofii, zwłaszcza z filozofii św. Tomasza z Akwinu. Podejmował studia porównawcze metafizyki Tomasza z fenomenologią Edyty Stein.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3783-256X>

Marian Kryk – absolwent Wydziału Prawa i Administracji UMCS oraz Wydziału Filozofii KUL Jana Pawła II na kierunku Retoryka Stosowana. Doktorant na Wydziale Filozofii w Katedrze Filozofii Kultury i Sztuki KUL Jana Pawła II. Przygotowuje rozprawę pod kierunkiem prof. dra. hab. Piotra Jaroszyńskiego dotyczącą personalistycznej koncepcji kultury w ujęciu o. Jacka Woronieckiego. Interesuje się myślą o. J. Woronieckiego, metafizyką i antropologią filozoficzną.

Andrzej T. Kubanowski – doktor nauk teologicznych, specjalista z zakresu teologii moralnej i bioetyki, nauczyciel akademicki na Wydziale Teologicznym UMK w Toruniu, zawodowy copywriter. Członek Stowarzyszenia Teologów Moralistów, Polskiego Towarzystwa Teologicznego, Naukowego Towarzystwa Tomistycznego, Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego i Pracowni Tomizmu Biblijnego UMK. Autor kilkunastu artykułów z zakresu teologii moralnej Tomasza z Akwinu i chrystianologii moralnej. Do jego zainteresowań badawczych należą tomizm biblijny, średniowieczna etyka i teologia moralna, antropologia teologiczna i filozoficzna, antropologiczne podstawy bioetyki.

Dawid Lipski – dr, stopień doktora nauk humanistycznych uzyskał w 2014 r. na podstawie rozprawy *Spór między Tomaszem z Akwinu i Janem Peckhamem o jedność formy substancjalnej w człowieku. Źródła i konsekwencje*. Stypendysta Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego (Liechtenstein), Fundacji Lanckorońskich z Brzezia (Londyn) oraz Deutscher Akademischer Austausch Dienst (Kolonja). Redaktor w czasopiśmie „Pro Fide, Rege et Lege”, oraz w „Roczniku Tomistycznym”. Adiunkt w Wyższej Szkole Kryminologii i Penitencjarystyki w Warszawie.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2136-0622>

Maciej Nowak – urodzony 24 kwietnia 1997 roku, ukończył II Liceum Ogólnokształcące imienia Stefana Żeromskiego w Tomaszowie Mazowieckim. W 2016 roku rozpoczął studia na Politechnice Warszawskiej na kierunku Elektrotechnika. Później postanowił zrealizować swoje zainteresowania i został studentem filozofii na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Interesuje się filozofią analityczną, historią filozofii i muzyką.

Ewa Agnieszka Pichola – mgr, absolwentka Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Obecnie doktorantka, kontynuuje badania w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Przygotowuje rozprawę, w której analizuje dorobek Dietricha von Hildebranda z perspektywy obecności wątków modernistycznych w pismach niemieckiego fenomenologa. Interesuje się zagadnieniami z pogranicza metafizyki i psychologii, a dokładnie filozoficznych podstaw koncepcji psychologicznych i antropologicznych aspektów prawdy. Publikuje, uczestniczy w konferencjach, tłumaczy w j. angielskim.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6078-7384>

Magdalena Płotka – dr hab, prof. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Kierownik (p/o) Katedry Historii Filozofii Polskiej. Z-ca redaktora naczelnego Rocznika Tomistycznego. Zainteresowania naukowe skupiają się wokół średniowiecznej filozofii praktycznej, historii filozofii polskiej w XV i XVI wieku, paleografii łacińskiej oraz filozofii współczesnej. Jest autorką książki *Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora* (Warszawa, 2013) oraz *Filozofia jako praktyka. Myśl krakowskiego praktycyzmu w XV i XVI* (Warszawa 2016). Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Edukacji filozoficznej”, „Filo-sofiji”, „Roczniku Tomistycznym” i in.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6993-2178>

Marek Prokop – dr, historyk filozofii, bibliotekoznawca, arabista. Studiował historię filozofii w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie w latach 1969-1974, zakończone magisterium u prof. M. Gogacza. Doktoryzował się ze średniowiecznej filozofii arabskiej u prof. M.-T. d'Alverny na Uniwersytecie w Poitiers w 1978 roku. Po doktoracie kierował działem rękopisów Biblioteki Polskiej w Paryżu (do 1991). Od 1995 r. jest pracownikiem naukowym Zakładu Biografistyki Polonijnej PUNO. W 2009 r. opublikował zbeletryzowaną opowieść o filozofii, zbudowaną na kanwie podróży do różnych krajów, kultur i środowisk, zatytułowaną *Podróże z Awicenną*.

Peter Redpath – jest rektorem Adler-Aquinas Institute; jest również dyrektorem Aquinas School of Leadership, kierownikiem studiów tomistycznych w Holy Apostles College and Seminary (USA); a także aktywnym badaczem na Uniwersytecie Abat Oliba w Barcelonie (Hiszpanii).

Kacper K. Sakowicz – doktorant na Wydziale Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (KUL). Stypendysta Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (2015/2016), Laureat Złotej Nagrody im. Prof. Mieczysława Gogacza za pracę magisterską oraz laureat programu stypendialnego im. Prof. Stefana Świeżawskiego. Jego zainteresowania filozoficzne ogniskują się wokół metafizyki i filozofii społecznej. Jest uczniem księdza Profesora Andrzeja Maryniarczyka.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4721-3762>

Marcin Sieńkowski – kapłan diecezji ełckiej, doktor nauk humanistycznych w zakresie filozofii, prefekt i wykładowca przedmiotów filozoficznych w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Ełckiej, interesuje się metafizyką, filozofią religii, relacją wiara-rozum i problematyką powołania, jest uczniem prof. dra hab. Piotra Jaroszyńskiego i absolwentem Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0679-5006>

Marcin Trepczyński – dr, adiunkt w Zakładzie Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej Instytutu Filozofii Uniwersytetu Warszawskiego, członek zespołu dr Magdaleny Bieniak przygotowującego edycje krytyczne *Quaestiones Theologiae* Stefana Langtona i studia dot. twórczości tego myśliciela (<http://langton.uw.edu.pl>). Autor publikacji m.in. z zakresu XII- i XIII-wiecznej filozofii, logiki i teologii, w tym książki *Ścieżki myślenia Alberta Wielkiego i Tomasza z Akwinu*, a także edukacji filozoficznej. Od 2019 r.

redaktor naczelny Edukacji Filozoficznej. Uczeń prof. Mieczysława Boczara i dr. Adama Górniaka.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0612-2597>

Jerzy Tupikowski – ks. dr hab., profesor Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu. Badania naukowe koncentruje na metafizyce, zwłaszcza w jej nurcie klasycznym (realistycznym) oraz na teologii naturalnej. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1086-5000>

Marcin Worek – absolwent studiów filozoficznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Współpracownik katolickiego czasopisma dla młodych „Adeste”, autor artykułów dotyczących problematyki filozoficznej, antropologicznej i teologicznej. Reprezentant lubelskiego oddziału fundacji „Deo et Patriae” im. o. prof. Mieczysława A. Krąpca. Swoje zainteresowania naukowe skupia wokół realizmu filozoficznego, tomizmu, zagadnień metafizycznych i metaprzmiotowych.

Michał Zembrzuski – dr, asystent w Katedrze Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Pracę doktorską poświęcił tematyce zmysłów wewnętrznych w koncepcji św. Tomasza z Akwinu. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możliwościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera Philosophorum Medii Aevii”. W jej ramach w 2012 opublikował autorską monografię zatytułowaną: *Tomasz z Akwinu. Komentarz „O pamięci i przypominaniu”*. Najnowsza jego publikacja to: *Filozofia intelektu. Tomasz z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego*, „Liberi libri”, Warszawa 2019, stron 404.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4647-479X>